

Domoznanstvo kranjske vojvodine.*)

Spisal **Iv. Lapajne.**

(Dalje.)

Naredbe cesarja Avgusta, ki je premagane rajše ohranil, kakor uničil, in strogost cesarja Tiberja sta dala provincijam dosta varnosti. Skozi 210 let (od 30. l. pr. Kr. (zmaga Oktavijanova) do M. Avrelijeve smrti, l. 180. p. Kr.) je bilo komaj 10 slabih vladarskih let (4 Kaligulovih in 6 Neronovih). Rimska uprava je bila po ceni; višji uradniki v Rimu so služili brez plače. Državnega dolga ni bilo. Njive in zemljišča so se zmerile v letih 44—76 po Kr., razdelile po vrednosti pridelkov, in zemljiščini davek se je odločil na 2% od dohodkov ter nekaj v naturi. Za pobiranje carine je bil postavljen za Ilirijo posebni kupčijski grof (comes commerciorum) s svojimi podložnimi uradniki (stationarii in publicani). Carinska postaja je bila na Trojanah (Adrante) kot pri vhodu v Italijo.

Kranjska je dajala hrabre vojake rimskim legijonom. Kakor druge rimske provincije, tako je bila tudi Kranjska nekoliko utrjena. V bližini Neviudunum-a (Malenice pri Čatežu) je stal tudi grad, ki je branil sovražnikom pri vhodu v krško dolino; Latobiki so imeli še svojo komando na mestu, kjer je dandanes Trebnje (praetorium Latibicorum.)

Rimske ceste so bile izvrstne, jako trdne in za večnost delane, tako, da so jih rabili še v srednjem veku, in da njih ostanke še dandanes dobro zasledujemo. Čez Julijske Alpe sta Julij Cesar in Oktavijan ceste izpeljevala. Iz Italije so rimske ceste vodile čez Oglej (Aquileja), Gradiško (Ponte Sonti), Vipavo-Ajdovščino (Fluvio Frigido), Hrušico (ad Piriun), Logatec (Longatico) in Vrbniko (Naupurtus) v Ljubljano (Emono), od tukaj čez Trojanane na Ptuj, čez Ljubelj na Koroško (Virunium), čez Arcevo (Št. Vid pri Zatičini), Praetorium Latibicorum, Crucium (Razdrto-Groblje pri Št. Jarneju), Neviudunum, Romula (Jesenice pri Mokricah), Quadrata (Karlovec) v Siscio (Sisek).

Cesar Probus je dal po svojih vojakih trte saditi po Panoniji in Posavji. Rudo so v naših krajih kopali sicer užé pred Rimljani, a ti so rudarstvo povzdignili. Sledí na rimske rudokope so še v Bohinji (ajdovski grad), pri Mokronogu (ajdovske jame v Pečanji) in pri Moravčah (škofovski hrib). Kupčija in obrt sta cvetela na Kranjskem užé v dóbi rimski. Gozdi so dajali les za ladije. Bile so užé zadruge lesnih trgovcev, plovcev in kovačev v Ljubljani. V Italijo so prodajali živino, živalske kože, volno, sukno; iz Italije so dobivali olje, vino. Ljubljana in Sava ste pospeševali kupčijo med Podunavjem in zgornjo Italijo.

Norik in Panonija sta sicer imela keltske stanovalce, a navzela sta se bila precej latinskega jezika in rimskih običajev.

V verskem obziru je bila pa velika mešanica. Poleg domačih bogov so častili tudi rimske bogove. Rimljani so Keltom pustili nekoliko od prvotnega bogočastja, le krvave človeške žrtve so jim prepovedali. V Emoni so častili bogove iz jutrovih dežel n. pr. Serapis, Latobiki sirskega Jupitra, drugod solnčnega boga Mithras. Tudi luč krščanske vere je zgodaj zasijala po teh krajih. Verjetno je, da sta užé učenca sv. Marka, sv. Mohor in dijakon Fortunat, razširjevala krščansko vero po sedanjem Kranjskem. Okoli l. 284. je umrl v Ljubljani (Emoni) kot mučenik sv. Pelagij. V 4. stoletju je bila Emona celó škofijski sedež.

*) V zadnjem (v 14.) listu pri tem spisu v 16. vrsti od spodaj beri: pod cesarjem Trajanom, ki je bil prvi inozemec (Španjol) na rimskem prestolu. (Slovanskega rodu je bil Justinijan, cesar v Carigradu v 6. stoletju.)

S prihodom Huncev v Dacijo (375) pričnè se viharno preseljevanje národov.

Pri razdelitvi rimske države po Teodozijevi smrti pripadla je naša dežela z zahodno Ilirijo Honoriju. Za tega slabotnega cesarja vodil je mladostni junak zahodnih Gotov Alarik svoje čvrsto ljudstvo skozi Epir, čez Dalmacijo in Liburnijo, čez južno Panonijo v Emono, kjer se je ušatoril. Od tukaj je drl čez Gorenjsko v Norik in združen z gotskim knezom Rhadagais-om jo je mahal v Italijo, napadel Oglej in premagal Benečije in Istro. L. 404. gredó panonski vzhodni Goti pod vodstvom Ratigera skozi Emono v Italijo. Panonija je prišla v začetku 5. stoletja pod oblast Atilo, „šibe božje“, Norik je pa še ostal pod rimsko oblastjo, in menda tudi Emona še. Hunski vihar je uničil krasni Oglej (Aquila) l. 452. Takrat so hrumeli Hunci čez Julijske Alpe, in Emona je gotovo čutila hunski strah, če tudi nobeden vir ne poroča, da bi bila takrat razrušena; ostala je še in bila važno središče vojnih in kupčijskih cest, ki so vodile iz Italije in v Italijo.

Atilovo dedščino v Panoniji so nastopili vzhodni Goti. L. 476. vzame Odoakar prestol zadnjemu zahodnemu rimskemu cesarju, Ptujčanu Romulu Avgustulu. (Mati tega cesarja je bila rojena v Ptuji).

Srednji vek.

Od Odoakarja do Babenberžanov.

(476—976).

1. Odoakar in Teodorik.

Kranjsko, Istra in Trst so prišli pod oblast germanskega kneza Odoakarja. Vladal je modro in pravično. Za njega so se Longobardi naselili v severnem Noriku ob Donavi (dandanes dolinja Avstrija). Odoakar se je pa moral močnejšemu umakniti. Gotiški knez Teodorik premagal ga je ob Soči, pri Ogleju in Veroni (489) in naposled v Raveni umoril (493).

Na razvalinah zahodnega rimskega cesarstva nastale so nove države; zahodni Goti so vladali na Španskem in nekaj na južnem Francoskem, vzhodni Goti v Italiji in severno skoro do Donave, torej tudi čez Kranjsko. (Dolenjsko se je zvala takrat „Savia“). Teodorik je pravično vladal; skušal je rimske postave združiti z močno svojo roko in podložnikom priporočal, pritoževati se, ako se jim krivica godí. Boljši časi bi bili nastopili za pokrajine, ki so med národsko preselitvijo toliko trpele, ako ne bi bila smrt pograbila velikega Teodorika (526).

2. Boji s Carigradom. Longobardi.

Vzhodno-gotsko kraljestvo je po Teodorik-ovi smrti razpadlo. V bojih z Bizancem (Carigradom) zmagal je Belizar. Kranjsko so zasedli Longobardi (546), zavezniki vzhodno-rimske države; Emona se je morebiti takrat zopet oživila. Obzidje je dal Justinian z novo postaviti zoper napade barbarov (554). O vladanji Longobardov na Kranjskem, ki so se tû le malo časa mudili, nam zgodovina ničesar ni ohranila. Užé l. 568. so se na povabilo Narzes-ovo podali čez Hrušico v vipavsko dolino in naprej v Italijo. Na „Kraljiškem vrhu“ pri Podkrajju je kralj Alboin po pripovedki vprvič zagledal lepe južne kraje, po katerih je hrepenelo toliko germanskih knezov.

3. Avari in Slovenci do frankovske vlade.

(568—796).

Zatrdnega pismenega poročila ni nobenega, ali bolje rečeno: ene same zanesljive letnice ni, kdaj so Slovenci došli v pokrajine, po katerih še dandanes bivajo; pa ene